

УДК 378;371.3;371.4

Катерина СЛЕСИК

м. Харків

katya-slesik@yandex.ru

САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМИ МИСЛЕННЯ І ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

У статті описується феномен сучасності – «кліпове мислення», наводиться аналіз досліджень з проблеми. Розкривається сутність понять «самовизначення», «ціннісне самовизначення» особистості та їх зв'язок з поняттям «кліпове мислення». Надано визначення поняття «кліпове мислення» та його характеристики: відображення безлічі різноманітних властивостей об'єктів, без урахування зв'язків між ними, що характеризується фрагментарністю інформаційного потоку, алогічністю, високою швидкістю перемикання між фрагментами інформації, відсутністю цілісної картини сприйняття навколишнього світу. Намічено шляхи подолання фрагментарності мислення студента як умови його ціннісного самовизначення.

Ключові слова: самовизначення особистості, ціннісне самовизначення студента, «кліпове мислення», навчальний процес, подолання фрагментарності мислення.

Важливими смислоутворюючими ознаками побудови в Україні відкритого демократичного суспільства є визнання цінності людини, її ролі в розвитку суспільства, свободи вибору та відповідальності особистості за побудову свого життєвого шляху. У цьому зв'язку справжня мета освіти, відображена в Законі «Про вищу освіту», полягає у формуванні конкурентоспроможної, розвинутої особистості, здатної зайняти самостійну позицію, приймати рішення на основі логіки і самовизначення, а не спонтанності та імпульсивності. Разом з тим в теорії і практиці вищої освіти недостатньо досліджені і впроваджені підходи до розвитку здатності ціннісного самовизначення студента, в основі якого лежать способи його мислення.

Питання ціннісного самовизначення особистості досліджується з 1988 року (М. Гінзбург, Е. Кривцова, Є. Латуха) [2; 3; 4]. У дисертаційній праці В. Повзун пропонується думка, з якою ми погоджуємось, що ціннісне самовизначення особистості як педагогічний феномен являє собою процес набуття особистістю сенсу, цілей і ресурсів власного життя [5]. Цей процес передбачає здатність осмислювати ставлення до власного життя у просторово-часовому континуумі університетської освіти. У сучасних дослідженнях [7; 10] відмічається необхідність адаптації організації процесу навчання до нових способів мислення студентів в умовах інформаційного су-

спільства. Водночас існує дефіцит праць, в яких досліджуються можливості інтеграції різних типів мислення у пізнавальній діяльності студентів, спрямованої на їх ціннісне самовизначення.

Завданнями статті є актуалізувати проблему взаємозв'язку між самовизначенням студента та способом його мислення в епоху інформаційного суспільства; намітити шляхи вирішення поставленої проблеми у навчально-виховному процесі ВНЗ.

Сутнісною характеристикою самовизначення є вибір власної позиції, яка залежить від внутрішньої активності особистості. З точки зору М. Гінзбурга, самовизначення має ціннісно-смыслову природу і означає активне ставлення до цінностей, і визначення на цій основі смислу свого існування [2, 25]. Узагальнюючи точки зору дослідників, відмітимо, що ціннісно-смыслове самовизначення являє собою визначення сенсу, цілей і ресурсів свого життя. Це обумовлює дослідження способу мислення студентів, від якого залежить самовизначення особистості в соціальній, професійній та інших сферах життя.

У практичній діяльності основна функція мислення виявляється як уміння: аналізувати об'єкти і явища, ситуації в їх розвитку та взаємозв'язку, тобто вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; виявляти приховані залежності і зв'язки, суперечності, що породжують проблеми, і знаходити їх най-

більш ефективні вирішення; інтегрувати інформацію і робити висновки, що дозволяють прогнозувати наслідки прийнятих рішень. Традиційно виділяють такі види мислення: наочно-дієве, наочно-образне, образно-асоціативне, сценарне і понятійне мислення [6].

Сьогодні все частіше говорять про фрагментарне або «кліпове» (мозаїчне) мислення. Поняття «кліпове мислення» недостатньо досліджене в науковій літературі, і в педагогіці вищої школи зокрема (А. Фельдман, К. Фрумкін, Т. Семеновських). Термін «кліпове мислення» у філософсько-психологічній літературі з'явився в кінці 90-х р. р. ХХ ст. і означав особливість людини сприймати світ за допомогою короткого, яскравого посилу, втіленого у формі відеокліпу або теленовини (від англ. «to clip» – обрізати) [7; 9; 10]. Аналіз вказаних праць дав можливість узагальнити позитивні і негативні сторони «кліпового мислення» (табл. 1).

Список можна продовжувати, проте, на думку науковців цей спосіб мислення має особливості, пов'язані з тим, що розвиток одних когнітивних навичок відбувається за рахунок інших. На думку Фельдмана [9], «кліпове мислення» є набутих видом, при якому людина оперує тільки смислами фіксованої довжини і не може працювати із семіотичними структурами довільної складності. Зовні це виявляється в тому, що людина не може тривалий час зосереджуватися на якійсь інформації, що супроводжується зниженою здатністю до аналізу. К. Фрумкін [10] визначає «кліпове мислення» як вектор у розвитку відносин людини з інформацією, здатність швидко перемикається між розрізненими смисловими фрагментами, що супрово-

джується неспроможністю до сприйняття тривалої лінійної послідовності – однорідної інформації. Він виділяє низку факторів, що породили феномен «кліпового мислення»: зростання обсягу інформаційного потоку; потреба в швидкості надходження інформації; збільшення кількості справ, якими одна людина займається одночасно [10].

Поряд з цим Е. Тоффлером виділене нове унікальне явище, що з'являється в умовах інформаційної культури, – формування такої унікальної форми сприймання, як «зеппінг», коли шляхом невинного перемикавання каналів телебачення створюється новий образ, що складається з уривків інформації і вражень. Цей спосіб не вимагає підключення уваги, рефлексії, осмислення, тут весь час відбувається «перезавантаження», «оновлення» інформації, коли все спочатку побачене без тимчасового розриву втрачає своє значення, застаріває.

Е. Тоффлер також увів термін «бліп-культура» («blip» – викид сигналу), який означає фрагментарно-мозаїчний характер уявлень про світ, що виникають у постійних споживачів аудіовізуальної електронної інформації в умовах її демасифікації. При цьому чим диференційованіші технології, тим більше інформації повинно проходити між складовими її частинами, щоб мати можливість поєднати їх воедино, щоб передбачити, як люди збираються чинити щодо нас. І якщо ми не зможемо робити ці прогнози, ми не зможемо працювати або навіть жити разом [8].

У цілому епітет «кліпове мислення» за час свого існування набуває яскраво вираженої негативної конотації, що найчастіше стосується підлітків і молоді, які читають урив-

Таблиця 1

Узагальнення особливостей «кліпового мислення»

Позитивні	Негативні
<ul style="list-style-type: none"> – може використовуватися як захисна реакція організму на інформаційне перевантаження; – захист від навчального перевантаження; – надає динамізму пізнавальній діяльності : якщо ми потрапляємо в ситуацію, коли щось згадуємо, але не до кінця впевнені в точності відтворення інформації; – велика швидкість обробки інформації 	<ul style="list-style-type: none"> – навколишній світ перетворюється в мозаїку розрізнених, мало пов'язаних між собою фактів, частин, шматків інформації; – припускає спрощення, тобто «забирає» глибину засвоєння матеріалу; – втрачається здатність до аналізу і вибудовування довгих логічних ланцюжків, споживання інформації прирівнюється до поглинання фаст-фуду; – відсутність контексту – усна або писемна мова, що має смислову завершеність і дозволяє з'ясувати сенс і значення окремих фрагментів, що входять до її складу; – перехід від цілісного мислення до «кліпового», є перехід від холізму до елементалізму, що говорить про роздробленості і суперечності в мисленні

ками, не фокусуючись на ідеях, а лише на окремих спалахах і образах, що дає ученим підстави вважати цей вид мислення як катастрофічний. А. Фельдман наводить такі аргументи: від стилю мислення багато в чому залежить успішність життя, а у сучасному бізнесі без умінь аналізувати, виокремлювати суть і приймати на основі цього рішення, неможливо стати успішним фахівцем взагалі, і менеджером зокрема. Звідси, виникнення цілком реальної небезпеки, що носії «кліпового мислення» будуть витіснені у бік аутсайдерів [9].

Цей феномен, на думку Ларрі Розена [11], притаманний поколінню «І», вихованому в епоху комп'ютерних і комунікаційних технологій, характеризується зростаючою здатністю до багатозадачності. Діти інтернет-покоління одночасно можуть слухати музику, спілкуватися в чаті, бродити по мережі, редагувати фотографії, роблячи при цьому уроки. Але, зрозуміло, платою за багатозадачність стають неуважність, гіперактивність, дефіцит уваги.

У деяких країнах, де стали усвідомлювати небезпеку «кліпового мислення», розробляються спеціальні тренінги, на яких вчать зосереджувати увагу на одному предметі, утримувати стан концентрації протягом тривалого часу. Але найбільш доступний метод, на думку К. Фрумкіна, читання літератури (природно, не кліпової). На відміну від ТБ, де відбувається кероване сприйняття, при прочитанні художнього твору доводиться самостійно вибудовувати образну систему. А всіляке закріплення прочитаного – обговорення, конспектування тощо – сприяє виробленню вміння аналізувати, встановлювати зв'язки між явищами, і в кінцевому підсумку призводить до руйнування мозаїчної, фрагментованої картини світу. Водночас можна погодитися з точкою зору науковців (Т. Семеновських, К. Фрумкіна), що процес формування «кліпового мислення» в інформаційному суспільстві набув характеру незворотності. Тому, на їх думку, слід шукати шляхи використання цього феномену в сучасній освіті для отримання найбільшої ефективності навчального процесу.

У зв'язку з вищезазначеним виникають психолого-педагогічні проблеми навчання

студентів, які мають «кліпове мислення». Значна частина викладачів, орієнтованих на традиційні підходи до організації навчального процесу відмічають несформованість у сучасній молоді глибини мислення і сприйняття навколишнього світу, нездатність сучасних студентів уважно слухати і конспектувати лекцію. На думку О. Вронського [1], вся система їхніх цінностей та ідеалів занадто одноманітна і базується виключно на потоці інформації з екранів телевізорів та Інтернету; виявляється нездатність формулювати зрозумілу для оточуючих думку і передати її основні положення.

У ситуації, що склалася, науковці пропонують педагогам переглянути зміст та організацію освітнього процесу, і отримати з цього вигоду. Так, Т. Семеновських відмічає, що ефективність засвоєння змісту лекції можна підвищити, якщо подавати її у вигляді фрагментів завершеної думки. Прикладом цього способу є мультимедійні презентації або відеофрагменти, що відображають основний зміст лекції [7]. На думку Т. Семеновських, актуальним завданням стане перегляд змістовної складової навчального матеріалу з метою врахування когнітивного стилю засвоєння інформації студентами; видозмінювати формат викладу – пріоритетними стануть яскраві, чіткі і наочні презентації, вузькотематичні фільми зі зрозумілими і образними формулюваннями.

Аналіз наукової інформації з різних джерел дав можливість зробити висновок, що не можна лише адаптуватися до сучасного рівня мислення молоді людини, слід шукати методи надання інформації, які сприяють розвитку різних форм мислення студентів з метою формування багатогранної особистості, здатної вирішувати найрізноманітніші завдання професійної діяльності та особистого життя. Вирішення завдань самовизначення передбачає використання таких методів навчання, як критичне мислення, кейс-метод, експерименти, моделювання, *storytelling* тощо, що сприяють пошуку особистісного смислу і присвоєння цінності знань студентами.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що «кліпове мислення», стаючи масовим явищем у сучасному суспільстві, має певні

переваги і недоліки. З одного боку, воно є своєрідним захистом від інформаційних переваг, з іншого – людина, відчуваючи потребу швидкого засвоєння інформації, не має іншої альтернативи окрім сприйняття за зразками. Разом з тим, мисленнєва діяльність, у процесі якої здійснюється пошук особистісного сенсу знань, сприяє ціннісному самовизначенню особистості, що, у свою чергу, впливає на ціннісні вибори особистості. Підсумовуючи, можна сказати, що слід використовувати різні методи навчання, завдяки яким формується вміння швидко отримувати і обробляти інформацію і водночас – аналізувати, узагальнювати, приймати рішення. У цьому зв'язку перспективним є дослідження ефективності застосування методів навчання, спрямованих на поєднання різних типів мислення студентів у процесі навчання.

Список використаних джерел

1. Вронский О.Г. Научно-инновационная деятельность педагогического вуза: традиции, проблемы, перспективы // Мат. VII Междунар. науч.-практ. конф. / Тульский гос. пед. ун-т им. Л.Н. Толстого, Междунар. академия наук пед. образования. – Тула : Изд-во ТГПУ им. Л. Н. Толстого, 2012. – С. 81–84.
2. Гинзбург М. Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема // Вопросы психологии. – 1988. – № 2. – С. 19–26.
3. Кривцова Е. В. Исследование ценностного самоопределения личности / Е. В. Кривцова // Вестник КемГУ. – 2014. – № 1. – Т. 2. – С. 77–81.
4. Латуха Е. А. Формы, механизмы и социальные пространства самоопределения личности : автореф. ... канд. филос. наук. / Е. А. Латуха. – Новосибирск, 1999. – 18 с.
5. Повзун В. Д. Ценностное самоопределение личности в университетском образовании : дисс. ... д. пед. наук : 13.00.01 Общая педагогика, история педагогики и образования / В. Д. Повзун. – Сургут, 2005. – 387 с.
6. Психологический словарь / Под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – М. : Педагогика-Пресс, 1998. – 440 с.
7. Семеновских Т. В. Феномен «клипового мышления» в образовательной вузовской среде [Электронный ресурс] / Т. В. Семеновских // Интернет-журнал «Наукоедение». – 2014. – Вып. 5 (24), сентябрь-октябрь. – Режим доступа: <http://naukovedenie.ru/PDF/105PVN514.pdf>
8. Тоффлер Э. Третья волна. – М. : АСТ, 2004. – 540 с.
9. Фельдман А. Б. Клиповое мышление [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ruskolan.xromo.com/tolpa/clip.htm> (24.09.2014)
10. Фрумкин К. Г. Клиповое мышление и судьба линейного текста [Электронный ресурс] // Топос: литературно-философский ж-л. – 2010. – № 9. – Режим доступа: <http://www.topos.ru/article/7371>
11. Rosen, L. Me, MySpace, and I: Parenting the Net Generation. – N. Y., 2007. – 258 p.

Kateryna SLESYK
Kharkiv

THE SELF-DETERMINATION OF STUDENTS IN THE CONDITIONS OF INFORMATION SOCIETY: PROBLEMS OF THINKING AND WAYS OF THEIR SOLUTION

The article describes the modern phenomenon – «clip thinking», research analysis is on the issue. The essence of the notion «self-determination», «value determination» of the individual and their relationship with the concept of «clip thinking» is illuminated. The definition of «clip thinking» and its characteristics is given: the reflection of many diverse properties of objects without considering relations between them, characterized by the fragmentation of the information flow, the illogical, high speed switching between pieces of information, the lack of a coherent picture of the perception of the world. The ways of overcoming the student' fragmentation-thinking as a condition of his value self-determination offered.

Key words: self-determination, value determination to the student, «clip thinking», educational process, overcoming fragmentation of thinking.

Екатерина СЛЕСИК
г. Харьков

САМООПРЕДЕЛЕНИЕ СТУДЕНТА В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА: ПРОБЛЕМЫ МЫШЛЕНИЯ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

В статье описывается феномен современности – «клиповое мышление», приводится анализ исследований по проблеме. Раскрывается сущность понятий «самоопределение», «ценностное самоопределение» личности и их связь с понятием «клиповое мышление». Дано определение понятия «клиповое мышление» и его характеристики: отражения множества разнообразных свойств объектов, без учета связей между ними, характеризующийся фрагментарностью информационного потока, алогичностью, высокой скоростью переключения между фрагментами информации, отсутствием целостной картины восприятия окружающего мира. Намечены пути преодоления фрагментарности мышления студента как условия его ценностного самоопределения.

Ключевые слова: самоопределение личности, ценностное самоопределение студента, «клиповое мышление», учебный процесс, преодоление фрагментарности мышления.

Стаття надійшла до редколегії 01.02.2016